

Kwalitatief onderzoek naar
wijkgerichte aanpak energietransitie

0

pagina 03-04

ENERGIETOPPERS MAASTRICHT

1

pagina 04-06

PARTICIPATIE TRAJECT

2

pagina 07-17

SMART ENERGY CITIES MAASTRICHT

3

pagina 17-19

COMMUNICATIE STRATEGIE; ENERGIETOPPERS

4

pagina 20-26

PARTICIPATIEMOGELIJKHEDEN

5

pagina 26-29

AANBEVELINGEN

INTRODUCTIE

Kwalitatief onderzoek naar wijkgerichte aanpak energietransitie

Aanleiding

Het college van Burgemeester en Wethouders in Maastricht heeft in 2016 een voorbereidingsbesluit genomen voor de ontwikkeling van een grootschalige zonneweide (omvang van ca. 30 ha) in Lanakerveld. Voor dit ambitieuze project, met een exploitatieperiode van 25 jaar, is gekozen voor een participatietraject (onder leiding van projectleider Marianne Bauling) met de omwonenden.

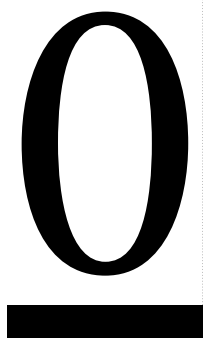
De afgelopen maanden is gezamenlijk met buurtbewoners gekeken naar de ontwikkelingen in het gebied, de landschappelijke inpassing van een zonneweide en kansen voor de omliggende wijken Malberg en Oud-Caberg.

Simultaan aan dit onderzoekstraject is er een kwalitatief onderzoek vanuit het overheids-brede programma Smart Energy Cities gestart. Vanuit dit traject wordt gekeken in hoeverre een meer wijkgerichte aanpak kan helpen bij het versnellen van de energietransitie.

Dit rapport geeft de inzichten weer vanuit zowel het participatie traject (hoofdstuk 1) als ook het proces en de uitkomsten vanuit het Smart Energy Cities traject (hoofdstuk 2).

Hoewel de beide trajecten een verschillende looptijd en aanpak kennen, is er zeker in de eindfase nauw overleg geweest tussen beide onderzoeksteams en is op basis van gezamenlijke inzichten een potentiële communicatiestrategie ontwikkeld. Hiervoor is ook nauw samengewerkt met communicatie team van Gemeente Maastricht en in het bijzonder het team van #missionzeromaastricht onder leiding van klimaatprogramma regisseur Weike Medendorp. De inzichten hieromtrent zijn in hoofdstuk 3 verwerkt.

In hoofdstuk 4 is specifiek gekeken naar het aanbestedingstraject van de zonneweide en de diverse mogelijkheden om dit traject meer participatief in te vullen, waarbij de Maastrichtse ambities op het gebied van de

energietransitie kunnen resulteren in een werkelijk vernieuwende, toonaangevende aanpak met een maximum voordeel voor en draagvlak van de bewoners.

In hoofdstuk 5 tot slot doen we enkele aanbevelingen voor een innovatieve aanpak waarbij we de zonneweide als 'living lab' zien voor het realiseren van de ambities van Maastricht in nauwe samenspraak met bewoners, netbeheerders, woningbouwcorporaties etc.

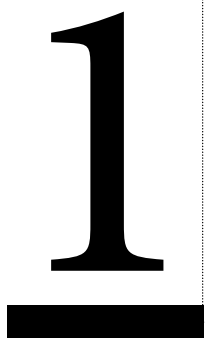
PARTICIPATIE TRAJECT

HOOFDSTUK 1

D De gemeente Maastricht ambieert een grootschalig zonnepark aan te leggen in het gebied Lanakerveld, gelegen op de scheidslijn van Maastricht en de Belgisch-Limburgse buurgemeente Lanaken.

Het gebied maakt deel uit van het plangebied waarvoor in 2007 het strategisch plan Albertknoop is vastgesteld, onder andere door de gemeenteraden van Maastricht en Lanaken. Uitgangspunt van dit plan was het realiseren van een grensoverschrijdend bedrijventerrein in combinatie met behoud en waar mogelijk het versterken van de groene buffer, het Zouwdal.

Gemeente Maastricht wil het gebied ontwikkelen tot een zonneweide, met een looptijd van minimaal 25 jaar. De geplande weide grenst aan de Maastrichtse wijken Malberg, Caberg en Oud-Caberg. Er is door het college in maart 2016 besloten om een draagvlak-onderzoek te starten met de bewoners van deze wijken en tevens om kansen voor de buurt in kaart te brengen. Voor dit traject is projectleider Marianne Bauling aangesteld.

2016 - 2017

2018 - 2019

2019

*vormgeving participatieproces opstellen
nota van uitgangspunten 2017
besluitvorming omtrent de feitelijke
aanbestedingsprocedure gunning, afsluiting
realisatieovereenkomst uitwerken bestem-
mingsplan, verkrijgen Omgevingsvergunning
en SDE + subsidie
aanvang feitelijke realisatie Zonneweide*

In het participatie-traject is in eerste instantie gekozen voor het organiseren van buurtbijeenkomsten en een aantal atelier-sessies waarbij gericht met bewoners is nagedacht over mogelijkheden op het gebied van duurzame energieopwekking d.m.v. de zonneweide voor de buurt.

Tevens zijn potentiële bezwaren opgehaald. Zo is er weerstand vanuit de buurtraad en de agrariërs uit het gebied die zich sterk verzetten tegen het transformeren van vruchtbare landbouwgrond in een zonneweide. Ook zijn er bezwaren vanuit recreatief en visueel oogpunt geuit. Zo wordt een zonneweide door sommige bewoners als visueel onaantrekkelijk ervaren. Bovendien heerst angst voor mogelijke overlast door reflectie en/of schittering. Er zijn verder bezwaren genoemd over de mogelijke waardedaling van de huizen in het gebied door de komst van de zonneweide. Tot slot hebben buurtbewoners aangegeven het gebied graag te zien transformeren tot recreatiegebied; de geplande zonneweide dwarsboomt deze ambities.

Op basis van 2 gerichte buurtbijeenkomsten –waarbij stevast gekozen is voor een open en brede communicatiestrategie [ivv uitnodigingsbrieven naar de hele buurt] is een buurtpanel gevormd bestaande uit een gebalanceerde mix van meer progressieve bewoners die mogelijkheden zien in de wijk voor duurzame opwekking en goedkope duurzame energie in de wijk, neutrale bewoners die vooral meer informatie willen over mogelijke overlast en opbrengsten en manieren van de wijk om hier voordelen uit te halen en tegenstanders. Met dit panel zijn

op frequente basis meetings georganiseerd, waarbij ingezet werd op informatieoverdracht omtrent de zonneweide door middel van lezingen, een bezoek aan twee zonneweides in Nederland en België, evenals het verder inzoomen op de ge-uite zorgen en bezwaren.

Op basis van de publieke bijeenkomsten en de meer gerichte meetings met het buurtpanel kan worden geconcludeerd dat er weinig animo is in de wijk voor de zonneweide. De voordelen van duurzame opwekking in het gebied worden weliswaar erkend maar wegen niet op tegen de hierboven genoemde nadelen. Ook is het voor panel lastig een afweging te maken over de financiële voordelen van het mogelijke participeren in de zonneweide door middel van een buurt gedreven coöperatie programma. De extra informatie meetings die specifiek hierover zijn georganiseerd hebben niet geresulteerd in meer animo of enthousiasme.

In het verleden is er vanuit deze wijken groot verzet geuit tegen geplande windmolens in het gebied. Er is toen met hulp van diverse internationale experts evenals met creatieve interventiemethodes succesvol actie gevoerd waardoor de windmolens niet alleen definitief van de agenda zijn verdwenen, maar waarbij tevens duidelijk is geworden dat het verzet vanuit deze specifieke wijken grondig georganiseerd kan worden en daarmee een cruciale factor van betekenis wordt in het organiseren van een grootschalig, ambitieus en duurzaam project zoals de zonneweide.

Getuige de reeds genoemde bezwaarpunten, maar vooral ook de stemmige toon waarmee correspondentie gevoerd is met enkele representanten, moeten we concluderen dat verzet vanuit deze wijk bij de start van een aanbestedingstraject zeer aannemelijk is. Wanneer er nu besloten zal worden tot aanbesteding zal dat verzet zich naar verwachting ook langs de juridische weg – evenals via de weg van de media- organiseren en zodoende voor aanzienlijke vertraging en mogelijke publieke onrust gaan zorgen.

We denken daarom dat het verstandig is om deze weerstand serieus te nemen. De ervaringen uit het verleden moeten we hierbij in acht nemen willen we in de nabije maar ook in de verre toekomst in deze wijken een succesvolle duurzaamheidsaanpak kunnen ontwikkelen. Dit vooral ook met het oog op een mogelijk verzet op basis van een gerichte mediastrategie, die op basis van ervaringen uit het verleden diepe sporen kan nalaten in de wijk en daarbuiten, maar ook zijn weerslag zal hebben op het Maastrichtse beleid evenals de representanten daarvan ivv wethouders of programma directeuren. We vinden het kortom verstandig om de 'weerstand' serieus te nemen en te verkennen hoe we deze mogelijke kunnen transformeren.

HOOFDSTUK 2

Simultaan aan het in hoofdstuk 1 omschreven participatietraject is gestart met een wijkgericht onderzoek onder de vlag van Smart Energy Cities (SEC), onderdeel van de Green Deal Energy van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Smart Energy Cities richt zich op het ontwikkelen van een wijkgerichte communicatiestrategie rondom de energietransitie.

De SEC-aanpak ambieert door middel van zowel een technische en sociale analyse van de wijk specifieke kennis te ontwikkelen omtrent mogelijkheden voor de energietransitie. Daartoe wordt er een scan gemaakt van de wijk waarin de karakteristieken (waaronder de typologie van de wijk, de datering van de woningen evenals het energielabel) gepaard gaan met een sociaal-maatschappelijke analyse waarin het inkomensniveau, gezinssamenstelling maar vooral het duurzaamheidsprofiel in kaart gebracht wordt. Door de technische en sociale analyse geïntegreerd uit te voeren, ontstaat een holistische visie op kansen en mogelijkheden van de wijk.

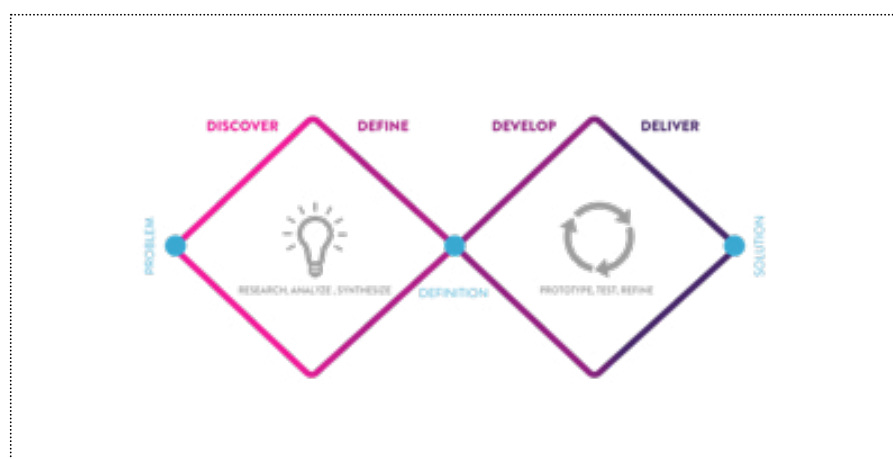
Het onderzoek is vorig jaar uitgevoerd in tien steden in Nederland. Dit jaar zijn opnieuw tien steden, waaronder Maastricht onder de loep genomen. Voor ieder SEC traject worden een innovatiecoach met diepe technische expertise op het gebied van duurzame opwekking en verduurzamingsopties in een stedelijke omgeving en een creative producer, met grondige expertise op sociale innovatie en ontwerpend onderzoek aangetrokken. In

Maastricht zijn daarvoor Dennis Fokkinga van het bedrijf Driven by Values als innovatiecoach en Daniëlle Arets vanuit Capada als sociale innovatie specialist aangetrokken.

In nauwe afstemming met projectleider Marianne Bauling en klimaatregisseur Weike Medendorp is afgesproken om het SEC-traject op slimme wijze te koppelen aan de complexe opgave van de zonneweide. Omdat het SEC-traject een hele eigen aanpak en methodiek kent, is afgesproken om de onderzoeken parallel en onafhankelijk van elkaar te laten plaatsvinden maar op frequente basis inzichten te delen in een 'smart energy overleg' waaraan naast genoemde experts ook Peter Rompelberg,

expert op gebied van klimaatadaptatie vanuit Gemeente Maastricht, afdeling communicatie Maastricht en Regine Adriaanse van der Kraaij, expert vanuit Provincie Limburg zijn aangehaakt.

Het SEC traject kent een gefaseerde aanpak die sterk gestoeld is op ontwerpend onderzoek waarbij een eerste verkennende, divergerende fase gevolgd wordt door een convergerende fase waarin de eerste inzichten uitmonden in een plan van aanpak. Vervolgens volgt wederom een meer exploratieve fase waarin op basis van de gekozen ontwerpopgave enkele interventies worden getest. Op basis daarvan wordt in de slotfase toegewerkt naar een mogelijk te implementeren strategie.

Het SEC traject sluit nauw aan bij een methode die binnen ontwerpend onderzoek geïllustreerd wordt met het zogeheten Double Diamond model. In dit model worden grofweg vier fasen aangegeven.

- 1) de ontdekkfase
- 2) de definieerfase
- 3) de ontwikkelfase
- 4) de opleverfase

Fase 1 de zogeheten discover fase is vooral gericht op het divergeren; het genereren van veel kennis en inzichten in een relatief kort tijdsbestek door kwalitatief onderzoek met alle betrokken stakeholders, deskresearch, een contextuele analyse.

In fase 2 define, wordt op basis van deze inzichten getracht een ontwerpopgave te destilleren evenals een plan van aanpak. Deze fase is convergerend van aard; er wordt nadrukkelijk getracht in te zoomen.

In fase 3, de develop fase, wordt op basis van de ontwerpvrage getracht veel ideeën te ontwikkelen op basis van interventies, prototypes evenals kwalitatief onderzoek in brede zin wordt getracht om vanuit diverse invalshoeken en disciplines kennis te vergaren en vooral ook eerste ideeën uit te

proberen.

Door de analyse van deze tests in fase 4 (deliver) kan een specifieke- te implementeren- strategie ontwikkeld worden. We hebben deze fasering aangehouden voor het SEC traject in Maastricht en zullen de diverse activiteiten per fase hieronder kort toelichten.

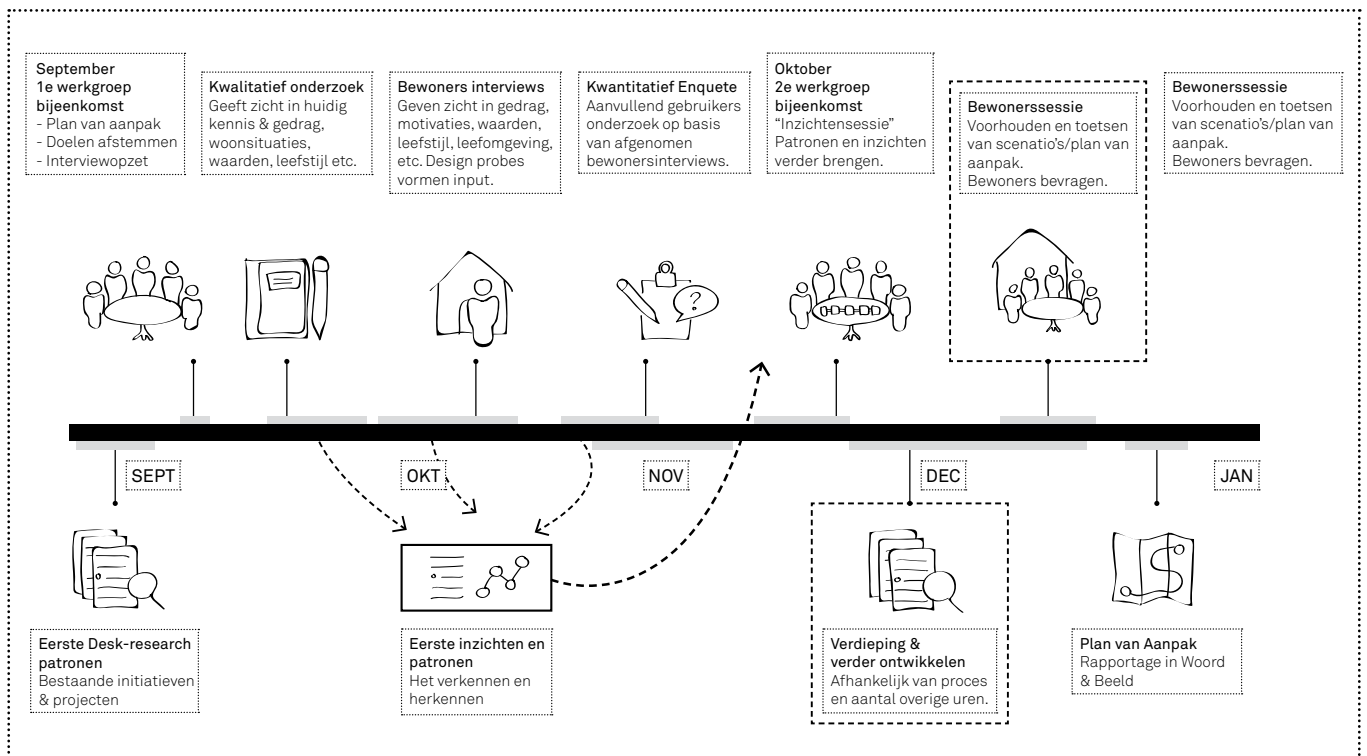
FASE 1: CONTEXT MAPPING

In de 'eerste fase van het onderzoek is met de betrokken projectleider Marianne Bauling evenals met klimaatregisseur Weike Medendorp en Regine Adriaanse van de Kraaij van Provincie Limburg gesproken over de diverse stakeholders die nu of in de nabije toekomst actief zijn in het gebied. De belangen, wensen, ambities en tijdsplanning van de diverse stakeholders zijn in kaart gebracht. Dit geeft een goed beeld van gedeelde en afwijkende ambities en strategieën.

Verder is er in deze fase op basis van gesprekken met projectleider Marianne Bauling ingezoomd op de wijken Malberg, Caberg en Oud-Caberg; wat speelt er in deze wijken? Wat zijn mogelijke gevoeligheden uit het verleden die in dit traject kunnen opspelen? Daarnaast zijn de rollen van de projectleider, innovatiecoach, creative producer en

klimaatregisseur besproken en afgebakend. Tot slot is er gekeken naar de bestaande communicatiestrategie rondom #missionzeromaastricht en de mogelijkheden om daar vanuit het SEC programma aanvullende of nieuwe gedachten op te ontwikkelen. Op basis van deze nul fase is in september een projectplan geschreven en een grove planning gemaakt. De kern van het plan bestaat uit het ontwikkelen van een wijkgerichte aanpak voor de zonneweide en simultaan hieraan te verkennen in hoeverre bewoners uit deze wijken te interesseren zijn voor mogelijke participatie in deze manier van energieopwekking. Vanwege de korte looptijd van het SEC programma is ervoor gekozen om vooral veel nadruk te leggen op fase 2, het kwalitatieve onderzoek en fase 3, de uitwerking hiervan in een communicatiestrategie (zie hiervoor hoofdstuk 3) evenals mogelijke participatiemodellen (hoofdstuk 4).

TIJDSPAD

FASE 2: DEFINE

In deze fase is getracht de genoemde wijken Malberg, Caberg en Oud Caberg in kaart te brengen. Door het combineren van diverse datasets uit de gemeentelijke basisadministratie (o.a. inkomensniveau en gezinssamenstelling), de energiewijzer en duurzaamheidsmonitor en de openbare gegevens omtrent de energielabels van de woningen en het energiegebruik (o.a. op basis van de gegevens van de netbeheerders) zijn we tot een volgende analyse gekomen:

- Er zijn in deze wijken relatief veel huurwoningen; ruim 74% waarvan ruim 70% in bezit van de woningbouwcorporaties.
- Gemiddeld wordt er tussen de 2500-2800 kwh aan elektriciteit gebruikt en 1000 a 1400m³ gas. Daarmee bedraagt de

gemiddelde energierekening zo'n €150 per maand.

- Meer dan de helft van alle woningen heeft naar inschatting label D of lager.
- Het totale energieverbruik in deze 3 wijken is ongeveer 11% van het totale energieverbruik van alle woningen in Maastricht.
- Met de geplande zonneweide van 30ha kan ruimschoots in de huidige elektriciteitsvoorziening van de omwonenden in de drie buurten worden voorzien.
- Het aantal mensen met lage inkomens is in beide wijken relatief hoog evenals de sociale problematiek.
- Wel laat onderzoek vanuit de Gemeente monitor zien dat het overgrote deel van de bewoners zich verantwoordelijk voelt voor het milieu in de wijk.

	A	B	C	D	E	F	G	Totaal	%
Malberg	178	371	362	557	459	129	43	2099	58%
%wijk	8%	18%	17%	27%	22%	6%	2%		
%totaal	5%	10%	10%	15%	13%	4%	1%		
Caberg	72	90	254	207	212	204	97	1136	31%
%wijk	6%	8%	22%	18%	19%	18%	9%		
%totaal	2%	2%	7%	6%	6%	6%	3%		
Oud-Caberg	86	84	32	111	61	22	1	397	11%
%wijk	22%	21%	8%	28%	15%	6%	0%		
%totaal	2%	2%	1%	3%	2%	1%	0%		
Totale	336	545	648	875	732	355	141	3632	100%
%totaal	9%	15%	18%	24%	20%	10%	4%		

	tot 2000	na 2000	koop	huur	woco	overig verhuur	dichtheid	woz
Malberg	1742	357	504	1574	1511	63	2142	123
%wijk	83%	17%	24%	75%	72%	3%		
%totaal	48%	10%	14%	43%	42%	2%		
Caberg	1000	136	170	954	909	45	2664	125
%wijk	88%	12%	15%	84%	80%	4%		
%totaal	28%	4%	5%	26%	25%	1%		
Oud-Caberg	294	103	218	147	123	24	638	179
%wijk	74%	26%	55%	37%	31%	6%		
%totaal	8%	3%	6%	4%	3%	1%		
Totale	3036	596	893	2675	2543	132		
%totaal	84%	16%	25%	74%	70%	4%		

	Aantal inwoners [aantal_0] [2016]	Ik vind dat de gemeente voldoende doet om bewoners bij veranderingen in de buurt te betrekken (%) [percentage] [2010]	Ik vind niet dat gemeente voldoende doet om bewoners bij veranderingen in de buurt te betrekken (%) [percentage] [2010]	Algelopen jaar actief geweest om de buurt te verbeteren (%) [percentage] [2014]	Ik ben bereid om actief mee te helpen aan het beheer van de openbare ruimte (%) [percentage] [2014]	Ik voel mij medeverantwoord voor de leefbaarheid in mijn buurt (%) [percentage] [2010]	Ik voel mij medeverantwoord voor het milieu in mijn buurt (%) [percentage] [2010]
Buitenwijk West: Caberg	3.413	16%	37%	22%	20%	68%	80%
Buitenwijk West: Oud-Caberg	1.892	9%	55%	27%	22%	89%	92%
Buitenwijk West: Malberg	5.552	16%	39%	18%	19%	66%	84%

Gegevens woningen

Selecteer wijk
(Meerdere selecties)

Aantal woningen

5.337,00

Verdeling geregistreerde energielabels

Aantal geregistreerde energielabels

Wijk	A	B	C	D	E	F	G
Oud-Caberg	86	84	32	111	61	132	18
Malberg	118	171	342	308	438	129	40
Caberg	72	96	254	207	212	204	37

Wijk	Bouwjaar tot 2000 (%)	Bouwjaar vanaf 2000 (%)	Coöperatie woningen (%)	Huur (%)	Koop (%)	Woning dichtheid	Woningen overig verhuurden (%)	WZJ waarde (standaard)
Caberg	88,00	12,00	80,00	84,00	16,00	2.664,00	4,00	123
Malberg	83,00	17,00	72,00	73,00	24,00	2.142,00	3,00	123
Oud-Caberg	74,00	26,00	31,00	37,00	55,00	638,00	6,00	179

In deze fase zijn Dennis Fokkinga en Danielle Arets ook aangehaakt bij het overleg met het buurtpanel om informatie te verschaffen omtrent energiereductie en de participatie mogelijkheden van de zonneweide.

Op basis van deze scan van de wijk is ervoor gekozen om in het kwalitatief bewonersonderzoek in de wijken vooral te koersen op een gebalanceerde mix van oude en nieuwe bewoners, bewoners uit lage inkomens en middeninkomens, gezinshuishoudens en alleenstaanden.

Daartoe is een enquête ontwikkeld en vormgegeven in een aantrekkelijk, handzaam formaat. In de enquête werd gevraagd naar feitelijke persoonlijke gegevens omtrent gezinssamenstelling, energiegebruik en het type woning evenals persoonlijke drijfveren omtrent

energiereductie dmv open vragen als wat betekent de energietransitie voor u? keuze opties waaronder: de verantwoordelijkheid voor energiebesparing ligt bij oftewel de gemeente oftewel mezelf en ik investeer alleen in zonne-energie als a) dit gesubsidieerd wordt b) dit direct voordeel oplevert etc maar ook door diverse scenario's door te spreken. Deze 'enquête' werd als onderlegger gebruikt bij de interviews.

1. INTRODUCTIE

De Green Deal 'Smart Energy Cities' is eind 2013 door de overheid in het leven geroepen. Het programma richt zich op energiebesparing en de toepassing van lokale, duurzame energiebronnen en nieuwe, slimme energiediëten.

Het project wordt begeleid door een innovatiecoach (Dennis Fokkinga) en een creative producer (Danielle Arets). Daarnaast zijn energiecoaches van de Gemeente Maastricht betrokken in het project. Samen begeleiden ze de vraag en wensen van huurders en gebouweigenaren met betrekking tot bijvoorbeeld het kopen van zonnepanelen, warmtepompen of het laten isoleren van de woning.

Ook laten ze zien welke innovaties en energiebesparende maatregelen en vooral ook financiële middelen ingezet kunnen worden om zowel energie als kosten te reduceren.

Om met een passende strategie voor uw wijk in het algemeen en uw huis(houden) in het bijzonder te komen, zouden we u graag willen vragen dit boekje voor ons in te vullen. Op basis van uw informatie maken we graag een afspraak om met u de wensen en mogelijkheden door te spreken.

Vriendelijke groeten,
Dennis Fokkinga en Danielle Arets

2. PROFIEL

Naam

Leeftijd

Straat & huisnummer

Samenstelling huishouden (aantal personen huishouden)

Type woning (rijtjeshuis, vrijstaand, flat)

Energielabel woning (voor zover bekend)

Energieverbruik op jaarbasis (voor zover bekend)

Aantal jaren woonachtig in de buurt

Wat zijn je favoriete bezigheden?

Wat heb je afgelopen jaren gedaan m.b.t. verduurzaming van je woning of je levensstijl?

Ben jij bekend met #Missionzeromaastricht? Zo ja, wat vind je daarvan? Ben jij bekend met de het klimaat-akkoord in Parijs? Wat vind je daarvan? Ben jij bekend met technische innovaties op gebied van duurzame energie opwekking? Welke? Waar haal je je informatie met betrekking tot duurzaamheid vandaan? Zou jij meer informatie wensen en hoe?

3. ENERGIE-DRIVERS

Zonnepanelen, liever niet op mijn dak. eens oneens

Ik zie door de bomen het bos niet meer; er is zoveel informatie over het verduurzamen van de woning da ik niet weet waar ik aan moet beginnen. eens oneens

Als zonnepanelen gesubsidieerd zouden worden zou ik ze beslist nemen. eens oneens

Zonnepanelen zouden verplicht gesteld moeten worden. eens oneens

Liever een windmolen in de wijk dan zonnepanelen. eens oneens

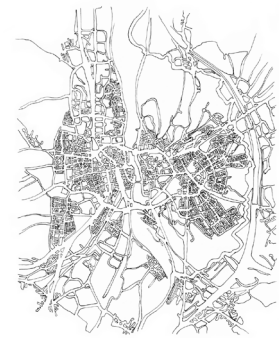
Verduurzaming van de woning is zowel lucratief voor het klimaat als de portemonnee. eens oneens

4. ENERGIE-SCENARIOS

Stel we moeten over tien jaar meer dan 80% van de energie uit zon en wind halen; wat zouden we dan in jouw wijk moeten doen?

Wat is volgens jou nodig om dat te bereiken?

Wat wil / kun je zelf doen?

Het Duurzame is jouw aanpak.....

Er werd nadrukkelijk gekozen voor een laagdrempelige aanpak, waarbij Dennis Fokkinga en Danielle Arets in samenwerking met ontwerpers en radiomakers Pleun van Dijk, Floor Hofman en Jaap Knevel op openbare plekken in beide wijken interviews zijn gaan afnemen. Er is daarbij bewust gekozen om onszelf niet als vertegenwoordigers vanuit de gemeente

of als energie-expert te presenteren, maar ons als onafhankelijke journalistieke onderzoekers te positioneren. Die journalistieke rol hebben we extra aangezet door onszelf met camera en microfoons uit te rusten en alle interviews ook bewust op te nemen met audio apparatuur.

De interviews lieten over het algemeen een zeer positief beeld zien omtrent de Maastrichtse ambities richting #missionzeromaastricht en ook werd er door ruim 75 % van de ondervraagden positief gereageerd op de mogelijk geplande zonneweide, hoewel we daarbij moeten aanmerken dat de plannen daartoe niet voor alle geïnterviewden duidelijk op het vizier stonden.

Wat vooral opviel tijdens deze interviews is dat we opmerkelijk veel bewoners spraken –een ruime meerderheid van de totaal geïnterviewden- met hoge ambities op het gebied van verduurzaming van de eigen woning/ reductie van het eigen energiegebruik.

De interviews, 25 stuks in totaal, waarvan 15 in Malberg en 10 in Oud-Caberg, zijn door het team geanalyseerd en verwerkt in een zogeheten segmentatiemodel waarin de diverse typen bewoners zijn ingedeeld in een vijftal energie profielen.

Motivaction 2015

Burgers komen in beweging voor energie. Segmentatie ten aanzien van technologische energie-innovaties.

Belang

Het segmentatie model maakt het mogelijk om de verscheidenheid aan houdingen en gedrag te vertalen in een werkbaar instrument zonder dat karakteristieke eigenschappen van de groepen verloren gaan.

7 dimensies

5 segmenten

- 1. Passieve onverschilligen:** voor hen leven milieu en duurzaamheid niet.
- 2. Gematigden:** zien het belang van een gezond milieu maar voelen geen urgentie hiernaar te handelen.
- 3. Voorlopers:** hebben het milieu en duurzaamheid hoog in het vaandel en zijn bereid om hieraan bij te dragen.
- 4. Pragmatici:** zij vinden aandacht voor milieu goed maar verdedigen hun eigen belang actief.
- 5. Tegenstanders:** zien het nut van duurzaamheid niet in en verzetten zich actief.

Het willen & kunnen

We hebben er bewust voor gekozen om niet het veelgebruikte model van Motivaction (zie afbeelding hiernaast) hiervoor te gebruiken maar een versimpelde variant (zie afbeelding hieronder) die naar analogie van de energielabels op woningen bestaat uit labels A t/m E.

ENERGIETOPPERS

A

**DE DUURZAME MOVERS /
BEWEGEN DE GOEDE KANT OP**

B

**STAAN OPEN MAAR HEBBEN HET NOG
NIET ECHT OP HUN NETVLIES STAAN**

C

**ONVERSCHILLIG /
NIET GENEGEN TOT VERANDERING**

D

**ONBELANGRIJK /
ZAL MIJN TIJD WEL DUREN**

E

Label A betreft de toppers, mensen die bovengemiddeld hun best doen om hun energieverbruik te reduceren, hun huis of omgeving te verduurzamen en in hun dagelijkse gedrag bij voorkeur kiezen voor de meest duurzame optie (bijvoorbeeld vegetarisch menu, openbaar vervoer etc). Label B betreft bewoners die zich steeds meer verdiepen in het thema duurzaamheid, waar mogelijk proberen duurzaam gedrag te vertonen d.m.v. kleine gedragsaanpassingen (apparaten op stand by, lichten uit, indien aanschaf van nieuwe apparaten wordt altijd voor label A gekozen) en die al kleine aanpassingen in de woning hebben gedaan

of voornemens zijn dit te doen (denk aan isolatie, warmte pompen of mogelijk zonnecellen)

Label C betreft bewoners die het wel belangrijk vinden maar nu nog niet veel doen en vooral onwetendheid aangeven als belangrijkste argument daartoe.

Label D zijn de onverschilligen; het betreft veelal mensen met een conservatief profiel en in ons onderzoek vooral ook veel ouderen; 'het zal mijn tijd wel duren'

Label E tot slot overlapt met de groep uit label D maar is bewust negatief; ik geloof er niet in; het zet toch geen zoden aan de dijk etc.

PERSONA'S

Op basis van deze labels zijn tevens zogeheten persona's ontwikkeld; getekende portretten van geïnterviewden die naar onze smaak representatief zijn voor het betreffende label.

Een **persona** is een archetype van een gebruiker, ofwel een karakterisering van een bepaald type gebruiker met specifieke gedragingen.

Deze gebruikers bestaan niet echt maar de persona staat voor een bepaald type bewoner met specifieke behoeften en voorkeuren.

Door deze persona's per label een gezicht te geven kunnen we een meer gerichte – op maat gesneden- communicatiestrategie ontwikkelen.

Samen met de beschrijving van hoe de persona de mogelijke energie-oplossing wil gebruiken, vormen persona's scenario's, die weer aan de basis staan van een mogelijk ontwerp.

Tot slot is er op basis van de interviews een podcast ontwikkeld waarin de persona's van de diverse labels letterlijk aan het woord zijn over het belang van de energietransitie. De mix aan persoonlijke verhalen geeft ons inziens een heel goed, en representatief beeld over de wensen evenals mogelijke zorgen uit de wijk.

Energietoppers in Malberg en Oud Caberg

Wat doen inwoners van Oud-Caberg en Malberg om hun energiegebruik terug te dringen? Zijn ze op de hoogte van de Maastrichtse ambities om in 2030 klimaatneutraal te zijn (#Missionzeromaastricht)? Wat zouden ze zelf willen en kunnen doen om die ambitie te laten slagen?

Op zaterdag 9 december is een speciaal reporterteam van Smart Energy Cities de Maastrichtse wijken ingegaan om de groene ambities in kaart te brengen. Onder de naam energietoppers werden radio interviews gehouden met bewoners over hun energierekening, over wenselijkheid van duurzame energie opwekking in de stad door middel van bijvoorbeeld zon-of windenergie en manieren om het thema de komende jaren hoog op de agenda te zetten.

De reporters waren verrast over het aantal 'energietoppers' in deze typische naoorlogse woonwijken in Maastricht. Opmerkelijk veel bewoners gaven te kennen de klimaat-ambities van de klimaatop in Parijs (internationale klimaatafspraken om het energiegebruik drastisch te reduceren en voor meer duurzame energie opwekking (te zorgen) en de ambities van Maastricht in het bijzonder, te onderschrijven. Het team van Smart Energy Cities Maastricht zal het komende jaar deze toppers letterlijk in kaart gaan brengen met als doel ze als ambassadeurs in te zetten om als een duurzame 'energievlek' de groene ambities over de stad te verspreiden.

Simultaan aan dit proces heeft Dennis Fokkinga meermaals geparticipeerd in wijkraad meetings waarin specifiek is ingegaan op wensen en behoeften van bewoners inzake verduurzaming van de lokale energievoorziening en strategieën om energieneutraliteit te realiseren. Dat wil zeggen dat alle energie die lokaal gebruikt wordt, al dan niet lokaal duurzaam wordt opgewekt. Ook heeft Dennis de diverse participatie mogelijkheden voor de zonneweide in kaart gebracht en toegelicht op welke manieren de financiële voordelen van de zonneweide ten goede (ook) kunnen komen aan de buurtbewoners en/of andere burgers in Maastricht.

De panelleden waren zeer geïnteresseerd in de financiële voordelen die met de realisatie van een zonneweide voor de omwonenden gerealiseerd kunnen worden. Ze wilden onder andere weten wat de verschillen zijn met de aanschaf van zonnepanelen op de eigen woning en op welke wijze ze in een zonneweide zouden kunnen participeren. Naar aanleiding van de toelichting van de verschillende mogelijkheden, heeft een van de panelleden aangegeven zich hard te willen maken voor maximale burgerparticipatie in (een deel van) de zonneweide. Hiertoe heeft de persoon in kwestie inmiddels reeds een gesprek met de wethouder duurzaamheid aangevraagd omdat de rol van de gemeente in de ontwikkeling ook van invloed is op de participatiemogelijkheden van burgers.

FASE 4: IDEATE

In deze fase zijn de technische en kwalitatieve analyse van de wijk op elkaar gelegd en is er bepaald wat er op basis van deze inzichten nodig is in de wijk. Op basis van een plenaire bijeenkomst met het hele smart team in Maastricht is besloten om de rollen van de gemeente in de ontwikkeling van de zonneweide verder te onderzoeken en tevens te verkennen hoe er op basis van de uitkomsten uit het kwalitatief onderzoek een communicatiestrategie ontwikkeld kan worden. We lichten deze respectievelijk toe in hoofdstuk 3 en hoofdstuk 4.

COMMUNICATIE STRATEGIE; ENERGIETOPPERS

HOOFDSTUK 3

Op de kaart zetten van positieve gedragsverandering

Leer hoe je meer kunt besparen! Doe mee met zonnepanelen! Verminder je energiegebruik! Wanneer stap jij over naar duurzaam rijden? Zo maar een paar kreten die door Nationale of lokale overheden, energieleveranciers en netbeheerders gebruikt worden om bewoners en consumenten te verleiden tot duurzamer gedrag.

Hoewel deze slogans met de beste intentie ontwikkeld zijn, benadrukken ze vooral wat we nog niet goed doen. We zijn (nog) niet duurzaam genoeg, we moeten meer doen, ander gedrag vertonen anders gaan we de gestelde doelen niet halen. We moeten (nu) in actie komen en additionele investeringen en inspanningen zijn daartoe vereist, dat is de overkoepelende boodschap in de huidige communicatiestrategie rondom klimaatverandering en -adaptatie.

3

pagina 17-19

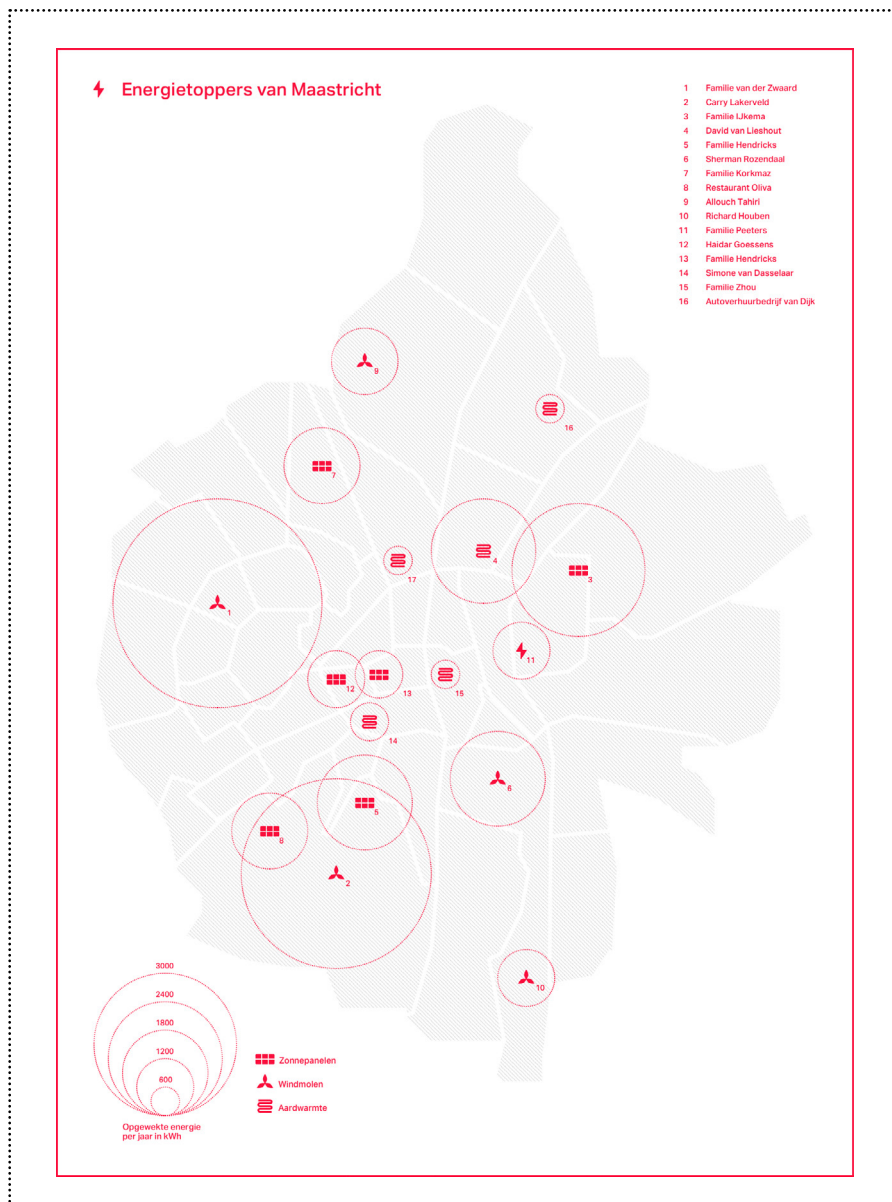
Om de gestelde klimaatdoelen van Parijs te halen, is inderdaad actie nodig. Toch vragen we ons af of het steevast benadrukken van het feit dat we niet genoeg doen, daartoe de juiste strategie is.

We denken zelfs dat deze aanpak op lange termijn een sterk verlamdend effect heeft. We denken dat een positief gerichte aanpak nodig is om de energie-neutrale toekomst te kunnen realiseren. Dit is in het belang van onszelf, onze kinderen en onze kleinkinderen.

Kunnen we de energietransitie op een positievere manier framen? Kunnen we de frontrunners op het gebied van duurzaamheid in de spotlights zetten zodat we juist het positieve gedrag benadrukken en een sneeuwbaaleffect creëren? Dat is de basisgedachte achter de energietoppers!

Energietoppers brengt de frontrunners in kaart! Energie-optimisten, duurzaamheidsfreaks, believers, groene (be) spaarders en techno-optimisten binnen een gemeente, laten zien hoe hun duurzaam gedrag bijdraagt aan besparing van zowel energiegebruik als de energierekening.

De toppers, in beeld gebracht via een interactieve, online digitale kaart, zijn vanzelfsprekend de ambassadeurs van de energietransitie. Op de site presenteert ieder zich met zijn eigen persoonlijke

verhaal en acties ten aanzien van duurzamer gedrag.

Deze pioniers worden niet alleen op een aantrekkelijke, laagdrempelige visuele manier uitgelicht maar ook uitgedaagd om hun 'duurzame' inzet te vergroten. Dat doen we door de inzet van gamification technieken.

Steeds vaker wordt gamification als strategie ingezet om gedrag en gewoontes te veranderen.

Hoewel het onderzoek naar serious games nog in de kinderschoenen staat, zijn er wel al een aantal breed gedeelde inzichten omtrent de effecten van interactieve spelelementen op gedragsverandering. Zo is vooral het belonen van gedrag door gamification een zeer effectieve strategie. Daartoe is het cruciaal om heldere en duidelijke doelen te stellen, waarmee de 'spelers' worden aangezet tot zelfreflectie. Ook het sociale aspect – spelen met anderen – is cruciaal. Tot slot moet het spelelement en de context ervan goed aansluiten bij de realiteit, willen de spelers duurzaam en geëngageerd betrokken zijn in de interactie.

Op basis van deze inzichten hebben we het volgende spelelement voor ogen.

Alle in kaart gebrachte toppers hebben de opdracht om binnen een jaar tijd zoveel mogelijk volgers te creëren. Een volger krijgt op zijn buurt de uitdaging voorgelegd om in een jaar tijd, 10% van zijn energieverbruik terug te dringen dan wel 10% extra groene duurzame energie op te wekken.

De 10% reductie kan behaald worden door aanpassingen in huis (isolatie maatregelen, slim/ bewust gebruik van de thermostaat, terugdringen watergebruik) of aanpassingen in het gedrag (energie-reductie maatregelen waaronder apparaten op stand-by zetten, vaker met het openbaar vervoer reizen). De 10% duurzame opwekking kan door middel van investeringen in groene energie, aanschaf van zonnepanelen etc.

Alle volgers, die zich voor deze challenge inschrijven via de online kaart, krijgen een jaar lang gratis coaching via de door de betreffende gemeente aangestelde energie-coaches.

Deze coaches zullen ook de beoogde energie-effecten meten en bijhouden. De hoeveelheid gebruikte energie wordt niet weergegeven op de site, dit om de persoonlijke data van de deelnemers af te schermen.

Als het de topper lukt in een jaar tijd, 10 mensen aan te zetten tot 10% energie-reductie of 10% duurzame energieproductie, resulteert dat in een extra 10% korting op de energierekening voor zowel de topper zelf als zijn volgers. Deze 10% korting kan enkel en alleen gekregen worden als de groep van 10 personen slaagt in de gestelde missie.

De toppers spelen kortom een voorbeeldfunctie; ze proberen uit hun achterban mensen te koppelen aan energiecoaches en de volgers krijgen gratis coaching waarmee ze op relatief eenvoudige wijze 10% kunnen besparen. Die inzet levert ze bij voldoende volgers ook nog eens 10% extra korting op.

Alle 'geslaagde' volgers worden automatisch 'toppers' en krijgen wederom de opdracht tien volgers te werven, waarmee wederom 10 mensen 10% gaan besparen en indien ze allen slagen 10% korting op de jaarlijkse

energierekening krijgen.

We volgen hiervoor het principe van de power of ten; we creëren een sneeuwbal- beweging die op natuurlijke wijze aanzwelt. Recent onderzoek van de universiteit van Yale wijst uit dat mensen doorgaans de informatie die ze aangereikt krijgen via bekenden of gelijken (peers) het meeste vertrouwen en op basis daarvan ook eerder geneigd zijn om tot acties/ handelingen over te gaan. Door het strategisch inzetten van deze sociale peer-pressure willen we een beweging creëren die gevoed en gestuwd wordt door burgers zelf.

We denken met deze strategie ook goed aan te sluiten bij de participatie-beweging waarbij een groeiende groep burgers ervoor kiest actief een bijdrage te leveren aan vormgeven en inrichten van de eigen leef-woon omgeving. Hoewel veel gemeenten worstelen met deze pro-actieve burgerbeweging, denken we dat zeker aangaande de energietransitie, het in de spotlights zetten van de door burgers gedreven duurzame projecten een sterk katalyserend effect kan hebben op het bereiken van de gestelde doelen en ambities. Juist door bewoners zelf 'in stelling' te brengen en verantwoordelijkheid te laten nemen, kan een breed gedragen duurzame beweging ontstaan.

De inzet die van de gemeente gevraagd wordt is het begeleiden en monitoren van de 'challenge' door middel van energie-coaches evenals het bekostigen van de 10% kortingsregeling. Daartoe kan de gemeente samenwerken met energieleveranciers/ netbeheerders die zich als partner (zie businessmodel) hieraan committeren. Deze inzet laat zich ook gedeeltelijk ook terugbetalen door de goodwill die gecreëerd wordt door het ondersteunen en faciliteren van de participatieve projecten in de eigen gemeente. Tot slot kan het project ook als onderzoekstool worden ingezet voor het onderzoeken van de meer adaptievere rol van bestuurders in de doe-democratie.

HOOFDSTUK 4 **PARTICIPATIEMOGELIJKHEDEN**

4

pagina 20-26

Naast de locatie en omvang van de zonneweide wordt vaak ook de vraag gesteld op welke manier, wanneer en door wie een zonnepark ontwikkeld en gerealiseerd zou moeten worden. Welke afwegingen spelen een rol en welke voorwaarden kunnen of moeten worden gesteld?

De afwegingen en voorwaarden vinden hun grondslag veelal in het ontbreken van voorwaarden, de verdeling van de lusten en de lasten, uitsluiting of aanwijzing van locaties of gebieden, multifunctioneel of dubbel ruimtegebruik, tijdelijkheid functie, landschapstype, soort landschap en ruimtelijke inpassingseisen.

De gemeente heeft grote invloed op de participatiemogelijkheden van burgers en eventueel bedrijven in de zonneweide en moet voor zichzelf bepalen welke rol ze in wenst te nemen in ontwikkeling, realisatie en exploitatie van de zonneweide(n). De rol is mede afhankelijk van de uitkomsten van de locatie en de business case maar zeker ook van de mate waarin de gemeente Maastricht de (financiële) voordelen van de

zonneweide ten goede wil laten komen aan de gemeenschap. Bij een goede verdeling van de lusten en de lasten is een zonneweide in een natuurgebied bijvoorbeeld denkbaar indien met de opbrengsten het natuurgebied onderhouden en in stand gehouden kan worden.

Veel gemeenten zien het belang in van een goede verdeling van lusten en lasten maar worstelen met de juridische verankering hiervan. Het huidige RO-beleid en -instrumentarium is nog niet op alle fronten passend.

De gemeente kan bijvoorbeeld besluiten om de verdere ontwikkeling volledig zelf ter hand te nemen of dit volledig aan de markt en/of burgers over te laten. Een tussenvariant is ook mogelijk. Om de rol van de gemeente te kunnen bepalen, is inzicht in de (financiële) risico's in de verschillende projectfasen noodzakelijk. Op basis van de risicoanalyse kan de gemeenten bepalen welke rol met bijbehorende risico's aanvaardbaar is en welke niet. De rol van de gemeente moet tot slot passen binnen de wettelijke kaders.

MOGELIJKE ROLLEN VAN DE GEMEENTE

In de ontwikkeling en realisatie van zonneweiden kan de gemeente Maastricht verschillende rollen aannemen. De rol die ingenomen wordt tijdens het ontwikkel- en realisatietraject heeft invloed op de zeggenschap, gevolgen voor de te ontvangen opbrengsten en ook voor de te nemen risico's. Hieronder worden de verschillende rollen uitgewerkt.

- **Ontwikkelaar**

Indien gekozen wordt voor de rol van ontwikkelaar is de gemeente betrokken bij de ontwikkeling van de zonneweide. De gemeente heeft hierin dan ook de regie. Een indicatie voor het ontwikkelbudget is 2-4% van de totale investeringskosten. Het verwachte rendement op de investering is 8-12% op deze investering. Deze fase kent het project-ontwikkelrisico dat het

project uiteindelijk niet door gaat of later wordt gerealiseerd. In de ontwikkelfase kan invulling worden gegeven aan de participatie. Het is een belangrijk procesinstrument waarmee draagvlak en optimaal rendement gerealiseerd kan worden. Er is een grote mate van zeggenschap over de mogelijkheden voor participatie en het compenseren van omwonenden en omliggende bedrijven.

- **Investeerder**

Indien gekozen wordt voor de rol van investeerder is de gemeente betrokken vanaf de realisatie van de zonneweide. Het risico is gering omdat de zonneweide dan reeds in de bouwfase terecht is gekomen. Het verwachte rendement is 6-8% van de investering. De investeerder legt meestal 20% van de investering in (80% wordt geleend van de bank). De gemeente kan er ook voor kiezen om het project volledig zelf te financieren en in de toekomst (deels) te

herfinancieren. De investeerder heeft de regie in de realisatie en operationele fase van de zonneweide. Ook heeft de investeerder de meeste zeggenschap over de mogelijkheden voor participatie en compensatie gedurende de exploitatie van de zonneweide.

- **Concessiegever**

Als concessiegever wordt het project na een project-ontwikkelfase in de markt gezet zodat marktpartijen kunnen bieden op de concessie. In de concessieovereenkomst worden afspraken gemaakt over o.a. de commerciële condities, looptijd en participatie mogelijkheden. Het risico voor de realisatie en operatie van de zonneweide ligt bij de marktpartij. De baten van de zonneweide komen ook ten goede aan de marktpartij.

- **Actieve facilitator**

In deze rol faciliteert de gemeente naast de vergunningen ook de eventuele erfpacht of verkoop van de gronden indien deze in eigendom van de gemeente zijn. Het financiële risico is beperkt evenals het rendement op erfpacht. Er zijn mogelijkheden voor het stellen van kaders en richtlijnen voor compensatie en participatie. De zeggenschap is beperkt en ook het rendement is beperkt.

- **Passieve facilitator**

In deze rol faciliteert de gemeente de vergunningen. Er is géén risico, maar ook geen rendement. De zeggenschap over participatie en compensatiemogelijkheden is nihil.

Er zijn ook combinaties van rollen mogelijk. Bijvoorbeeld de gemeente als ontwikkelaar/ investeerder of als ontwikkelaar/ concessiegever.

WET MARKT EN OVERHEID

Indien de gemeente Maastricht de rol van ontwikkelaar/ investeerder dan wel ontwikkelaar/ concessiegever op zich neemt, gedraagt ze zich als een onderneming. De Wet Markt en Overheid bevat mededingingsregels (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0008691/2016-07-01>) waar overheden zich aan moeten houden indien zij zich gedragen als een onderneming. De Wet Markt en Overheid heeft tot doel het voorkomen van concurrentievervalsing door overheden, zowel direct als indirect. De Wet Markt en Overheid is van toepassing als het gaat om economische activiteiten van overheden zelf, maar ook van overheidsbedrijven. Een overheidsbedrijf is een onderneming waarin een publiekrechtelijke rechtspersoon een beleidsbepalende invloed heeft. De belangrijkste vragen en antwoorden op basis van deze Wet zijn opgenomen in de navolgende tekst.

- Mag de gemeente wel optreden als ontwikkelaar en/of investeerder? Een gemeente heeft de vrijheid om de

markt op te gaan. De gemeente moet zich wel houden aan de Wet Markt en Overheid. Dat betekent dat zij moet voorkomen dat er concurrentievervalsing optreedt. Zij moet bijvoorbeeld marktconforme tarieven in rekening brengen voor de opgewekte elektriciteit. Daarnaast mag zij bijvoorbeeld als investeerder geen leningen verstrekken die niet marktconform zijn (tenzij het geoorloofde staatssteun is);

- Waar moet de gemeente op letten als zij de rol pakt van ontwikkelaar en investeerder? De gemeente treedt in dat geval op als ondernemer. De gemeente moet voorkomen dat er concurrentievervalsing optreedt. Zij moet bijvoorbeeld marktconforme tarieven in rekening brengen voor de opgewekte elektriciteit. Dit staat in de Wet Markt en Overheid.

Ook mag de gemeente niet zomaar samenwerkingsverbanden aangaan met willekeurige marktpartijen. De gemeente moet eerst onderzoeken of er daarvoor een aanbestedingsplicht geldt. Als dat zo is, moet de gemeente eerst een aanbestedingsprocedure doorlopen.

- Uitwerking voorkeursrollen van de gemeente

Om de volgende stap te maken in het traject om te komen tot realisering van grootschalige zonne-energie, dient de gemeente een rol te kiezen die aansluit bij de mogelijkheid voor inwoners en bedrijven om te participeren. Daarnaast is het uitdragen van een voorbeeldrol, door grootschalig duurzame energie op te wekken binnen haar eigen grenzen, belangrijk. In de onderstaande rollen komen deze randvoorwaarden tot uiting:

- De gemeente als ontwikkelaar/investeerder (combinatie);
- De gemeente als ontwikkelaar/concessiegever (combinatie).
- Met de rollen van actieve en passieve facilitator geeft de gemeente geen actieve invulling aan de participatiemogelijkheden voor omwonenden.

De rollen waarmee actief invulling wordt gegeven aan de beleidsdoelstellingen (#missionzeromaastricht) en participatiemogelijkheden zijn die van ontwikkelaar/investeerder en ontwikkelaar/concessiegever. Dezetwee voorkeursrollen zijn uitgewerkt op basis van de benodigde bouwstenen: de risico's, de mogelijkheden voor participatie, zeggenschap en het effect op de business case. Door de rol in te nemen van ontwikkelaar/investeerder heeft de gemeente Maastricht maximaal invloed op de (financiële) voordelen van de zonneweide voor de burgers in de gemeente Maastricht.

Ontwikkelaar/investeerder

Als ontwikkelaar is de gemeente betrokken bij de ontwikkeling van de zonneweide. Hierin heeft de gemeente de regie. Als investeerder is de gemeente betrokken vanaf de bouw (realisatiefase) van de zonneweide. Ze heeft dan de regie in de realisatie en de operationele fase van de zonneweide. Bij een combinatie van een rol als ontwikkelaar en investeerder is de gemeente Maastricht gedurende het hele traject van ontwikkeling, bouw en operationele fase aan zet.

Risico's

Bij de rol van ontwikkelaar/investeerder liggen de financiële risico's in het traject tijdens de projectontwikkeling, de realisatie en de operationele fase bij de gemeente. Als het project uiteindelijk niet wordt gerealiseerd, dienen de projectontwikkelkosten worden afgeschreven. Door het verkrijgen van ondersteuning van bijvoorbeeld de Provincie Limburg of het aantrekken van een financiële partner kunnen deze risico's worden verdeeld. In de realisatiefase en operationele fase zijn de risico's kleiner aangezien een groot deel van de risico's te verzekeren is.

Mogelijkheden (voor participatie)

Tijdens de ontwikkelfase en de bouwfase heeft de gemeente zeggenschap over de wijze van participatie voor omwonenden, bewoners, bedrijven en organisaties. Met dit procesinstrument kan draagvlak gecreëerd worden voor de ontwikkeling. Daarnaast geeft het de gemeente de mogelijkheid richting te geven aan de bestemming van de baten van de zonneweide. Zo heeft de gemeente invloed op de financiële participatie van bewoners en compensatie voor omwonenden.

Business Case

De inkomsten van zonne-energie projecten bestaan uit de SDE+ subsidie van de Rijksoverheid en opbrengsten uit elektriciteitsverkoop. Om de doelstellingen op het gebied van zonne-energie te kunnen realiseren, is de verwachting dat de Rijksoverheid via de SDE+ subsidie zal zorgen voor een sluitende Business Case, welke de risico's afdekt van de kosten in de ontwikkelfase en de opbrengsten in de operationele fase. Dit betekent dat in de project ontwikkelfase een rendement tussen 8% en 12% op het eigen vermogen verwacht kan worden en in de operationele fase een rendement tussen 6% en 8% op eigen vermogen verwacht kan worden. De gemeente kan er ook voor kiezen om het project volledig zelf te financieren en in de toekomst (deels) te herfinancieren. De jaarlijkse inkomsten van de zonneweide(n) kunnen dan gebruikt worden om andere energietransitie projecten te financieren.

Aanvullende mogelijkheden

In de rol van ontwikkelaar/investeerder kan de samenwerking worden aangegaan met partners:

- Investerings- of crowd funding partners;
- Ervaren experts in zonne-energie projecten.

Voor- en nadelen:

Voordelen:

- Veel invloed op participatie- en compensatiemogelijkheden;
- Veel invloed op de ontwikkellocatie en opstelling zonneweiden (landschappelijke inpassing);
- Veel invloed op het tempo van de ontwikkeling en realisatie van de zonneweiden (bijvoorbeeld welk technologie, hoogte, ontwerp);
- Mogelijkheid tot betrekken van energiecoöperatie(s);
- Financieel rendement kan worden ingezet voor andere energietransitie projecten;
- Bijdrage aan de gemeentelijke duurzame doelstellingen.

Nadelen:

- Grotere financiële risico's met name in de ontwikkelfase (risico's vervallen deels bij samenwerking met een financiële investeerder en/of ondersteuning van de Provincie);
- Grote financiële investering;
- Ontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente;
- Grotere personele inzet, kennis en ervaring voor het voeren van de regierol in de ontwikkel- en realisatiefase.

Ontwikkelaar/concessiegever

Als ontwikkelaar is de gemeente betrokken bij de ontwikkeling van de zonneweide. Hierin heeft de gemeente ook de regie. Als concessiegever zet de gemeente de concessie in de markt tijdens de fase van projectontwikkeling. Marktpartijen kunnen dan bieden op de concessie. In de concessieovereenkomst kunnen afspraken gemaakt worden over zaken zoals commerciële condities, looptijd en participatiemogelijkheden. Het risico voor

de realisatie en de operationele fase van de zonneweide ligt bij de marktpartij. In de realisatie en operationele fase kan worden teruggevallen op de afspraken uit de concessieovereenkomst. Nieuwe ontwikkelingen, afspraken en wensen, bijvoorbeeld met betrekking tot participatie kunnen daarom moeilijker worden ingevuld.

Risico's

Indien de gemeente de rol van ontwikkelaar/concessiegever op zich neemt, liggen de risico's tijdens de projectontwikkelfase bij de gemeente. Vanwege een beperkte financiële investering van de gemeente (namelijk alleen in de ontwikkelfase), zijn ook de financiële risico's kleiner dan bij de rol van ontwikkelaar/investeerder. In de concessieovereenkomst kan worden opgenomen dat de projectontwikkelaar (concessienemer) de zonneweide moet financieren, bouwen, onderhouden en exploiteren. Het risico dat niet aan de wensen van de gemeente Maastricht wordt voldaan, is groter dan bij de rol van ontwikkelaar/investeerder, omdat de gemeente de realisatie en exploitatie over laat aan een marktpartij en de gemeente tijdens de operationele fase minder invloed heeft.

Mogelijkheden (voor participatie)

Tijdens de ontwikkelfase is er zeggenschap over de participatiemogelijkheden, waarmee draagvlak voor de zonneweide gecreëerd kan worden. Daarnaast heeft de gemeente via de concessieovereenkomst de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de bestemming van de opbrengsten/rendementen. Zo heeft de gemeente invloed op de financiële participatie van bewoners en eventuele compensatie voor omwonenden. Het verschil met de rol van ontwikkelaar/investeerder is dat er, vanwege het werken met een marktpartij, waarschijnlijk minder opbrengsten overblijven voor participatie van bewoners. Daarnaast zijn de mogelijkheden om in de participatie zaken aan te passen tijdens de operationele fase beperkt.

Businesscase

Zoals ook aangegeven bij de rol ontwikkelaar/investeerder bestaan de inkomsten van

het zonnepark uit de SDE+ subsidie van de Rijksoverheid en opbrengsten uit elektriciteitsverkoop. Bij het ontwikkelen van de concessie en de uitgifte krijgt de gemeente concessie-inkomsten voor deze ontwikkelingspanning en het verhuren/verpachten van de grond. Deze concessievergoeding moet marktconform zijn om het voor partijen interessant te maken in te schrijven op de concessie.

Aanvullende mogelijkheden

In deze rol kan samenwerking worden aangegaan met partners en/of adviseurs, die ondersteunen bij de projectontwikkeling.

Voor- en nadelen

Voordelen:

- Veel invloed op participatie- en compensatiemogelijkheden tijdens ontwikkelfase;
- Invloed op de ontwikkellocaties en opstelling zonneweide (landschappelijke inpassing);
- Mogelijkheden voor betrekken van een energiecoöperatie in de ontwikkelfase;
- Beperkt financieel rendement;
- Bijdrage aan de duurzaamheidsdoelstellingen Maastricht;
- Beperkte investering nodig vanuit de gemeente;
- Operationele risico wordt gedragen door de concessienemer.

Nadelen:

- Invloed op participatiemogelijkheden, aanpassing hiervan tijdens operationele fase beperkt;
- Inzet van capaciteit en kennis en ervaring voor het voeren van de regierol in de ontwikkelfase moet worden ingevuld.

- Financieringsmogelijkheden

Kort samengevat zijn er twee manieren om de investering te financieren: eigen middelen en lenen.

Eigen middelen: Het inbrengen van eigen middelen is de variant die absoluut gezien uiteindelijk, na 25 exploitatiejaren, het grootste financiële voordeel oplevert. Indien

de mogelijkheid of wil ontbreekt om de investering zelf (volledig) te financieren, bestaan er voldoende opties om de zonneweide(n) gerealiseerd te krijgen, door het project (ten dele) extern te financieren. Het aantrekken van financiering kan bij een goed projectrendement ook een bewuste keuze zijn om het rendement op het ingebrachte vermogen te vergroten, de zogenaamde hefboom.

Lenen: Indien de business case een positieve uitkomst heeft, bestaan er diverse mogelijkheden om externe projectfinanciering aan te trekken. Rente en aflossing worden dan voldaan vanuit de opbrengsten van de zonnepanelen. Hieronder volgend vier voorbeelden:

- Een bank (bijv. BNG) kan zich buigen over de business case en mogelijk financiering ter beschikking stellen, meestal tot 80% van de investeringssom;
- In veel reële regio's bestaan goedgevulde fondsen voor duurzame projecten (in Limburg bijv. het LEF), soms als vreemd vermogen (met lage rentes), en soms 'achtergesteld' als vervanging van het eigen vermogen (met hogere rentes). Ook gemeenten kunnen laagrentende leningen aanbieden voor duurzame projecten;
- Steeds meer duurzame projecten worden door een veelheid van mensen en organisaties gecrowdfund via online platforms. Hiermee ontstaan participatiemogelijkheden voor iedereen, zonder dat 'de wetten van de postcodeeroos' van toepassing zijn [9]. Crowdfunding leidt tot draagvlak en saamhorigheid in het project;
- Tot slot bestaan er diverse leaseconstructies die door professionele exploitanten van ZON-PV systemen worden aangeboden.

In het algemeen geldt dat externe financiering aantrekken eenvoudiger is in de situatie dat de investeringssomvang groot is en er sprake is van een positieve business case. In sommige situaties kan het voor de gemeente interessant zijn om (tijdelijk) met eigen middelen te financieren.

- Participatiemogelijkheden

Participatie van inwoners en bedrijven is een uitgangspunt bij het ontwikkelen van zonneweiden in Maastricht. Los van SDE+ regeling en de postcoderoosregeling wordt bij participatie vaak onderscheid gemaakt in de volgende vier categorieën:

- Financiële participatie door middel van aandelen;
- Financiële participatie door middel van leningen;
- Oprichting van een gebiedsfonds;
- Elektriciteitslevering met korting.

Zoals aangegeven, zijn de bovenstaande thema's volop in ontwikkeling. Het is daarom belangrijk om de laatste ontwikkelingen goed te volgen en te overwegen hoe deze kunnen worden ingevuld. Tijdens het vervolgtraject zal de dialoog met omwonenden en bedrijven worden aangegaan over de participatiemogelijkheden. De business case van een zonneweide biedt ruimte om burgers en bedrijven te laten participeren. Deze ruimte is echter wel begrensd. Daarom zullen er vooraf keuzes gemaakt moeten worden. Tijdens het vervolgtraject zal het een belangrijk gespreksonderwerp zijn. Een mogelijkheid is om door middel van een enquête bewoners en bedrijven hun voorkeuren kenbaar te laten maken op het gebied van participatie.

HOOFDSTUK 5

Zonneweide als living-lab voor breed gedragen duurzame strategie

In 2050 woont 70% van de wereldbevolking in steden. Steden hebben daarom een grote verantwoordelijkheid als het gaat om het halen van de Parijse klimaatdoelstellingen. Een groot deel van de CO2 uitstoot in Maastricht wordt veroorzaakt door de warmtevoorziening. De stad heeft –onder de titel #missionzeromaastricht- de ambitie om deze in enkele decennia volledig te verduurzamen. Per wijk wordt bekeken welke combinatie van maatregelen passend zijn om bij te dragen aan de doelstellingen.

Verschillende partijen, waaronder netbeheerders, energiemaatschappijen, woningbouwcorporaties, innovatieve bouwbedrijven en vooral bewoners zelf zullen hieraan bij moeten dragen. In omgevingen met verschillende betrokkenen en een verdeeld eigenaarschap, is het proces van sturing niet eenvoudig. Het benoemen van noodzakelijke- en aanwezige competenties, verantwoordelijkheid en de mate van inspraak is essentieel. Deze uitdagingen vergen veel stuurmanskunst en specifieke competenties. Deze sturing is de schakel tussen het technisch ontwerp, de wensen van bewoners, gebruikers en initiatiefnemers. Inzicht in de rol, positie en mogelijkheden van de betrokkenen is een ander belangrijk punt. Er is behoefte aan inzicht op verschillende schaalniveaus: van het individuele gebouw tot gebouwcomplexen en de wijk in zijn geheel. Waar versterken de verschillende initiatieven elkaar en waar zitten ze in elkaars vaarwater?

Maastricht heeft hoge ambities op het gebied van leefbaarheid, gezondheid, toegankelijkheid, de energietransitie en klimaatadaptatie. Om die ambities te laten slagen zijn voorbeeld-stellende, innovatieve en toekomstbestendige strategieën nodig. Op basis van de inzichten uit het onderzoek van het Smart Energy Cities project waarin op basis van ontwerp onderzoek in de wijken Malberg en Oud-Caberg meer inzage is gekregen in wijkgerichte sturing en een wijkgerichte communicatiestrategie gekoppeld aan onderzoek naar participatiemogelijkheden van de zonneweide zien we veel mogelijkheden voor het katalyseren van de Maastrichtse

klimaatneutrale ambities.

De geplande zonneweide in Lanakerveld biedt veel mogelijkheden om de energietransitie te versnellen en voorbeeld-stellend te zijn. De weide kan zorgen voor een aanzienlijk deel aan duurzame energie opwekking. Het ligt voor de hand om daar vooral ook de stad zelf van te laten profiteren; liefst ook door bewoners actief te betrekken in de aanbesteding van dit ambitieuze traject en de besparing van duurzame opwekking te laten terugvloeien in de reductie van de energierekeningen.

Er ligt voor de Gemeente een uitdagende opgave om deze weide innovatief aan te besteden, waarbij niet alleen commerciële maar ook participatief door bewoners en publieke partijen gestuurde organisaties een aandeel kunnen nemen op dit duurzame energieveld.

Daartoe is een innovatieve visie, een slimme en financieel duurzame strategie maar vooral ook lef nodig.

We stellen voor dat de gemeente zelf mede gaat investeren/ participeren in de zonneweide of op zijn minst sterke regie voert op de ontwikkeling ervan. Dat kan in de rol als ontwikkelaar, investeerder, concessiegever, facilitator of een combinatie tussen deze rollen. Het aandeel van de gemeenten kan vervolgens via participatieve aanbestedingsmodellen terugvloeien naar bewoners. Behalve een financieel gunstige investering zal deze investering vooral een katalysator kunnen zijn voor een breed gedragen ambitie richting mission zero Maastricht.

Door de zonneweide te gebruiken als een proeftuin-living lab- voor participatieprojecten kunnen bewoners op een financieel gunstige, laag-drempelige wijze kennis maken met - en vervolgens ook investeren in- duurzame energie opwekking. De reeds aanwezige organisaties op het gebied van energievoorziening en levering in de stad, zouden een cruciale rol kunnen spelen in de informatie- en communicatiestrategie. Het Enexis Huis maar ook bijvoorbeeld hoogspanningsbeheerder TenneT kunnen een hier een pionierspositie innemen door de zonneweide aan te grijpen als proeftuin voor nieuwe publiek-private samenwerkingen. Tevens kunnen innovatieve bedrijven uit de Euregio in deze proeftuin experimenteren met andere vormen van duurzame energieopwekking en vooral ook opslag. Tevens is hier een rol weggelegd voor de woningbouwcorporaties die met een contingent van ruim 35% in stad een aanzienlijk deel van de huurwoningen kunnen verduurzamen.

Co-creëren van smart city

Deze energietransitie kan niet alleen van bovenaf met wet- en regelgeving worden gerealiseerd. We moeten dat met elkaar doen. De technologie voor de systemen is beschikbaar maar de werkwijze moet ook op de menselijke maat gesneden zijn. Technologie moet worden toegepast om de wereld beter, schoner, gezonder en duurzamer te maken voor de mensen. En dat betekent dat die mensen zelf bij dat proces betrokken moeten zijn. Co-creatie is een kernbegrip.

Het project Zonneweide kan een 'living lab' scheppen voor het integreren van diverse systemen voor de energievoorziening. Dit gebeurt samen met alle betrokkenen, inclusief de eindgebruiker. Vervolgens kan dit concept worden uitgerold over de hele stad.

Participatie gestuurde projecten zijn niet eenvoudig maar wel noodzakelijk. De participatiemaatschappij vraagt om sterke betrokkenheid. Gesteund door technologische ontwikkelingen kunnen burgers sneller, eenvoudiger en met veel meer massa reageren en anticiperen op ontwikkelingen in de eigen leefomgeving. Getuige de vele burger initiatieven van afgelopen jaren ligt een toename van deze beweging in de lijn der verwachting. Echter er is nog weinig kennis over het duurzaam betrekken van deze participatie initiatieven bij de bestuurlijke en strategische visie op de stad. We denken dat een living lab op de zonneweide niet alleen helpt bij het ontwikkelen van een positieve -en daarmee impactvolle-communicatiestrategie, maar ook kan bijdragen aan het actief betrekken van burgers in de duurzame beleidsvorming richting een klimaat-neutrale stad. Juist door het uitlichten en uitvergroten van de kracht en energie van burgers zelf, kan een breed gedragen strategie ontwikkeld worden die daadwerkelijk gaat resulteren in het bepalen van de gestelde klimaatdoelen.

ONTWIKKEL TEAM MAASTRICHT

Capada (ontwerpend onderzoek) :
Danielle Arets, Pleun van Dijk,
Jaap Knevel
Innovatie coaching: Driven by Values:
Dennis Fokkinga

Gemeente Maastricht;
Weike Medendorp, klimaatregisseur
Marianne Bauling, projectleider
Peter Rompelberg, Anneke Schuler, Ine
Janssen
Provincie Limburg: Regine Adriaanse

